

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यू समक्ष छैटौँ वार्षिक प्रतिवेदन पेश गरेको सम्बन्धी प्रेस विज्ञप्ति

सम्माननीय राष्ट्रपति रामचन्द्र पौडेलज्यू समक्ष आयोगका माननीय अध्यक्ष बालानन्द पौडेलज्यूले आयोगले आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा सम्पादन गरेका काम कारबाहीको विवरण सहितको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैटौँ वार्षिक प्रतिवेदन नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा (१) बमोजिम आज मिति २०८१/०६/०४ मा राष्ट्रपति कार्यालयमा आयोजित विशेष समारोहमा पेश गर्नुभयो।

सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूले आयोगको छैटौँ वार्षिक प्रतिवेदन ग्रहण गर्नुहुँदै आयोगले आ.ब. २०८०/०८१ मा सम्पादन गरेका काम कारबाही सम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन पेश गरेकोमा धन्यवाद दिनु भयो। वित्तीय संघीयता अन्तर्गत राजश्व बाँडफाँट, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, आन्तरिक ऋणको सीमा, तीनै तहको सरकारको खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्ने र राजश्व असुलीमा सुधार गर्नुपर्ने उपायहरूको सम्बन्धमा जिम्मेवारी अनुरूप आयोगले थप व्यवस्थित, सुदृढ र प्रभावकारी ढंगले काम गर्नेमा विश्वास सहित संविधान र प्रचलित कानूनले आयोगलाई दिएको जिम्मेवारी र दायित्व निवाहमा थप सफलता मिलोस भन्ने शुभकामना व्यक्त गर्नु भयो।

प्रतिवेदन पेश गर्दै माननीय अध्यक्ष बालानन्द पौडेलज्यूले दिनु भएको संक्षिप्त मन्तव्यमा आयोगको छैटौँ वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्ने अवसर उपलब्ध गराउनुभएकोमा सम्माननीयज्यू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्नु भयो। माननीय अध्यक्षले दिनु भएको संक्षिप्त मन्तव्यमा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण र राजस्व बाँडफाँटलाई सन्तुलित, समन्यायिक, पारदर्शी र न्यायोचित बनाउन नेपालको संविधानको धारा २५० र २५१ मा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको व्यवस्था गरिएको, आयोगलाई संविधानका साथै राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग नियमावली, २०७६ मा आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार प्रदान गरे अनुरूप आयोगले आफ्नो कार्यजिम्मेवारी पूरा गर्दै वित्तीय सङ्घीयताको संरक्षकीय भूमिका निर्वाह गर्दै आएको जानकारी गराउनु भयो।

माननीय अध्यक्षज्यूले प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका प्रमुख विषयहरू निम्न बमोजिम रहेको जानकारी गराउनु भयो:

१. राजस्व बाँडफाँट तर्फ

मूल्य अभिवृद्धि कर तथा आन्तरिक उत्पादनमा लाग्ने अन्तःशुल्कबाट सङ्घीय विभाज्य कोषमा जम्मा भएको राजस्वको १५ प्रतिशत प्रदेश सरकारबीच र १५ प्रतिशत स्थानीय सरकारबीच बाँडफाँट गर्नका लागि आयोगको मिति २०७६/११/२९ को निर्णय अनुसार विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गरी आर्थिक वर्ष २०७७/७८ देखि आर्थिक वर्ष २०८१/८२ (पाँच आर्थिक वर्ष) सम्मका लागि लागू हुनेगरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको छ। सङ्घीय विभाज्य कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई राजस्व बाँडफाँट गर्नका लागि आधार र ढाँचा निर्धारण गर्दा जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरणको अनुपात, क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकाङ्क, खर्चको आवश्यकता, राजस्व सङ्कलनमा गरेको प्रयास, पूर्वाधार विकास र विशेष अवस्थालाई आधार लिइएको छ।

२. वित्तीय समानीकरण अनुदान तर्फ

क. सङ्घबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान

नेपाल सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण हुने न्यूनतम वित्तीय समानीकरण अनुदान, सूत्रमा आधारित वित्तीय समानीकरण अनुदान र कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनका आधारमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को लागि सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश सरकारलाई रु. ६० अर्ब र स्थानीय सरकारलाई रु. ८८ अर्ब गरी कुल रु. १ खर्ब ४८ अर्ब वित्तीय समानीकरण अनुदान हस्तान्तरण गर्न सिफारिस गरिएकोमा नेपाल सरकारले सोही बमोजिम बजेट विनियोजन गरेको देखिन्छ।

आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को लागि सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश सरकारलाई रु. ५८ अर्ब ६६ करोड ७५ लाख र स्थानीय सरकारलाई रु. ८७ अर्ब हस्तान्तरण गर्न सिफारिस गरिएकोमा सोही बमोजिम विनियोजन भएको तर प्रदेश सरकारलाई विनियोजनको ७१.१ प्रतिशत र स्थानीय सरकारलाई विनियोजनको ९३.० प्रतिशत हस्तान्तरण भएको देखिन्छ।

आयोगको सिफारिस र विनियोजित बजेट बमोजिमको वित्तीय समानीकरण अनुदान आर्थिक वर्षको बीचमा कटौती गरिँदा प्रदेश र स्थानीय सरकारको अनुमान बमोजिम वित्तीय स्रोत प्राप्त नहुँदा बजेट कार्यान्वयन प्रभावित हुने देखिन्छ।

ख. प्रदेशबाट प्रदेशभित्रका स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान

नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठ्ने राजस्वलाई प्रदेश भित्रका स्थानीय सरकारको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताको आधारमा प्रदेश सरकारले प्रदेश कानून बमोजिम आयोगको सिफारिसमा वित्तीय समानीकरण अनुदान उपलब्ध गराउने संवैधानिक तथा

कानुनी व्यवस्था रहेको छ। तदनुरूप आयोगले प्रदेश सरकारलाई न्यूनतम र सूत्रमा आधारित वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरेको छ। आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा प्रदेश भित्रका स्थानीय सरकारलाई हस्तान्तरण गर्न कोशी प्रदेश सरकारलाई रु. १ अर्ब, मधेश प्रदेश सरकारलाई रु. १ अर्ब १८ करोड ८ हजार, बागमती प्रदेश सरकारलाई रु. १ अर्ब ६६ करोड २५ लाख, गण्डकी प्रदेश सरकारलाई रु. १ अर्ब १६ करोड, लुम्बिनी प्रदेश सरकारलाई रु. ९५ करोड, कर्णाली प्रदेश सरकारलाई रु. ८० करोड र सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारलाई रु. ८६ करोड वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरिएको छ।

आयोगले आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा वित्तीय समानीकरण अनुदान प्रदेश भित्रका स्थानीय सरकारलाई हस्तान्तरणका लागि सिफारिस गरेकोमा मधेश प्रदेश सरकारले रु. तीन लाख कम विनियोजन गरेको र अन्य प्रदेश सरकारले आयोगको सिफारिस बमोजिम विनियोजन गरेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा प्रदेश भित्रका स्थानीय सरकारलाई हस्तान्तरण गर्न आयोगले प्रदेश सरकारलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान सिफारिस गरे बमोजिम बजेट विनियोजन गरेकोमा कोशी, बागमती र सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारले विनियोजन अनुसार नै हस्तान्तरण गरेको देखिन्छ। तर, मधेश, गण्डकी, लुम्बिनी र कर्णाली प्रदेश सरकारले विनियोजन रकमको क्रमशः ९९.२, ७५.०, ७५.० र ९८.६ प्रतिशत हस्तान्तरण गरेको देखिन्छ। यसरी प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान कटौती गरेकोमा सोको वस्तुनिष्ठ कारण र आधार खुलाएको देखिँदैन।

३. सशर्त अनुदान तर्फ

नेपालको संविधानले राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक र पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई हस्तान्तरण गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार बमोजिम आयोगले सिफारिस गर्दै आएको छ। आयोगले नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरणका लागि सिफारिस गरेको आधार तथा सुझाव पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भएको देखिँदैन। आयोगको सिफारिस र सुझाव बमोजिम आधारहरूको सङ्केतीकरण गरी बजेट तर्जुमा गर्दा नै प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा प्रदान गरिने सशर्त अनुदानका कार्यक्रम तथा रकम एकै पटक विनियोजन गर्नु पर्नेमा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले सो विपरीत आर्थिक वर्षको बीचमा नयाँ कार्यक्रम वा आयोजनाहरू कार्यान्वयन गर्न थप सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गरेको देखिन्छ। यसबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारको विनियोजन स्वायत्तता सङ्कुचन भएको र वार्षिक विनियोजन ऐनमा समावेश नगरी आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको देखिन्छ।

४. आन्तरिक ऋण तर्फ

नेपालको संविधानले तीनवटै तहका सरकारले घाटा बजेट पेश गर्न सक्ने र घाटा बजेट पूर्तिका लागि आन्तरिक ऋण परिचालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ। आयोगलाई समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूको विश्लेषण गरी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले लिनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा निर्धारण गर्ने संवैधानिक जिम्मेवारी रहेको छ। राष्ट्रिय नीति/योजनामा आधारित भई लागत लाभ विश्लेषण (Cost Benefit Analysis), आन्तरिक प्रतिफल दर (Internal Rate of Return - IRR) वा खुद वर्तमान मूल्य (Net Present Value - NPV) का आधारमा उपयुक्त देखिएका आयोजना/परियोजना कार्यान्वयनका लागि आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा नेपाल सरकारलाई अनुमानित कुल गार्हस्थ उत्पादनको ५.० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी र प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई राजस्व बाँडफाँट र आ-आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्वको योगफलको १२ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गरिएको छ। राष्ट्रिय गौरवका आयोजना, रुपान्तरणकारी आयोजना र मध्यमकालीन खर्च संरचना अन्तर्गतको पहिलो प्राथमिकता प्राप्त आयोजना कार्यान्वयनका लागि रकम अपुग भएमा आयोगले प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई सिफारिस गरेको आन्तरिक ऋणको सीमा मध्ये प्रदेश र स्थानीय सरकारले उक्त आर्थिक वर्षमा परिचालन नगरेको हदसम्मको थप आन्तरिक ऋण कुल गार्हस्थ उत्पादनको ०.५ प्रतिशतले नबढ्ने गरी नेपाल सरकारले परिचालन गर्न सक्ने गरी सिफारिस गरेको छ।

नेपाल सरकारले आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण परिचालन गरे तापनि ऋणको उपयोग रोजगारी सिर्जना, उत्पादनमूलक र पूँजीगत प्रकृतिका कार्यमा भएको सुनिश्चित आधार देखिँदैन। बजेट विनियोजन गर्दा आन्तरिक ऋणको स्रोतबाट कार्यान्वयन गरिने कार्यक्रम तथा आयोजनाको स्पष्ट किटान गरी आयोजनामा आबद्ध गरेर मात्र आन्तरिक ऋण परिचालन गर्नुपर्दछ।

केही प्रदेश सरकारले आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही वार्षिक बजेटमा आन्तरिक ऋण परिचालनको लक्ष्य समावेश गर्दै आएको तर नेपाल सरकारसँग सहमति लिएको र आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको देखिँदैन। स्थानीय सरकारले आयोगको सिफारिसको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण परिचालन गरे नगरेको सम्बन्धमा आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध नहुँदा विश्लेषण गर्न सकिएको छैन।

५. सवारी साधन कर तर्फ

प्रदेश र स्थानीय सरकारको एकल अधिकार क्षेत्रमा रहेको सवारी साधन कर परिचालनको अधिकारलाई व्यवस्थित गर्न अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले एकल कर

प्रशासनको व्यवस्था गरे बमोजिम आयोगले प्रदेश विभाज्य कोषमा सङ्कलित सवारी साधन कर बाँडफाँटको हिस्सा निर्धारण र सिफारिस गर्दै आएको छ। जनसङ्ख्या, सडकको लम्बाइ, वनले ढाकेको क्षेत्रफल र स्थानीय तहको क्षेत्रफलको आधार लिई आयोगबाट आर्थिक वर्ष २०८१/८२ का लागि सम्बन्धित प्रदेश सरकारबाट स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण गर्न सवारी साधन करको हिस्सा निर्धारण गरी सिफारिस गरिएको छ।

प्रदेश सरकारले सवारी साधन करबाट प्राप्त रकम सम्बन्धित प्रदेश भित्रका स्थानीय सरकारमा मासिक रूपमा बाँडफाँट गर्नुपर्नेमा सो भएको देखिएन र सोही आर्थिक वर्षभित्र हिसाब मिलान समेत गरेको नदेखिएकोले कानूनी व्यवस्था बमोजिम मासिक रूपमा बाँडफाँट गरी हिसाब मिलान गर्नुपर्दछ।

६. प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट तर्फ

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम प्राकृतिक स्रोतबाट सङ्कलित रोयल्टी सङ्घ, सम्बन्धित प्रदेश र सम्बन्धित स्थानीय सरकारलाई क्रमशः ५०, २५ र २५ प्रतिशत हस्तान्तरण हुने र नेपाल सरकारले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई प्रभावित भएको अनुपातमा समन्यायिक रूपमा प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट तथा वितरण गर्ने व्यवस्था रहेको छ। सोही अनुरूप प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति, प्रभावित भौगोलिक क्षेत्रफल, प्रभावित जनसङ्ख्या र प्राकृतिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापनका आधारमा आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज र रेडियो फ्रिक्वन्सीबाट सङ्कलन भएको रोयल्टी रकम सम्बन्धित प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई बाँडफाँट गर्न रोयल्टी बाँडफाँटको हिस्सा निर्धारण गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको छ।

पर्वतारोहण, विद्युत, वन र खानी तथा खनिजबाट प्राप्त रोयल्टी सङ्घीय विभाज्य कोषमा जम्मा गरी सङ्घीय इकाइबीच बाँडफाँट हुँदै आएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा कोशी प्रदेश सरकारले प्राप्त गरेको कुल रोयल्टी मध्ये सबैभन्दा बढी हिस्सा (करिब ५२ प्रतिशत) पर्वतारोहण रोयल्टीको रहेको छ। त्यसैगरी, मधेश प्रदेशले शत प्रतिशत वन क्षेत्रबाट, बागमती, गण्डकी र लुम्बिनी प्रदेशले क्रमशः करिब ७२, ८१ र ४६ प्रतिशत जलविद्युतबाट तथा कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशले क्रमशः करिब ९४ र ७३ प्रतिशत वन क्षेत्रबाट रोयल्टी प्राप्त गरेको देखिन्छ। उक्त आर्थिक वर्षमा पर्वतारोहण, विद्युत, वन र खानी तथा खनिजबाट सङ्कलित रोयल्टी क्रमशः १०२, १४५, ७५३ र ५२ स्थानीय सरकारले प्राप्त गरेको देखिन्छ।

दूरसञ्चार सेवाको रेडियो फ्रिक्वेन्सीबाट प्राप्त रोयल्टी सङ्घीय विभाज्य कोषमा जम्मा हुने गरी व्यवस्था मिलाउन नेपाल सरकारलाई लेखी पठाइएकोमा जम्मा भएको जानकारी प्राप्त नभएको हुँदा रोयल्टी रकम सङ्घीय विभाज्य कोषमा जम्मा गरी आयोगको सिफारिस बमोजिम बाँडफाँट गरिनुपर्दछ।

प्राकृतिक स्रोतको परिचालनका लागि तीन तहका सरकारबीच लगानी तथा प्रतिफलको हिस्सा निर्धारण, प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट सम्बन्धमा सङ्घीय इकाइबीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवाद र सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा आयोगले संवैधानिक जिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि प्राकृतिक स्रोतको परिचालन सम्बन्धी एकीकृत कानून अभाव रहेकोले यथाशीघ्र सो कानून निर्माण गर्नुपर्दछ।

७. सुझाव र सुझाव कार्यान्वयनको अवस्था

राजस्व बाँडफाँट, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, आन्तरिक ऋण, प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट लगायत वित्तीय सङ्घीयताका विविध पक्षमा गत आर्थिक वर्षमा आयोगको पाचौँ प्रतिवेदनका माध्यमबाट तीनै तहका सरकारलाई विभिन्न ५७ वटा सुझाव दिइएकोमा सुझाव कार्यान्वयनको अवस्था कमजोर रहेको पाइयो।

आयोगले अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण, राजस्व बाँडफाँट तथा रोयल्टी बाँडफाँटलाई पारदर्शी, समन्यायिक र सन्तुलित बनाउन आफूले निर्धारण गरेका आधार, सूचक, सूचकाङ्क, भार तथा ढाँचामा आधारित रही वस्तुनिष्ठ अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गरी प्रतिवेदन मार्फत गरिएका सिफारिस र सुझाव सम्बद्ध सङ्घीय इकाइबाट प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनु पर्दछ।

राष्ट्रपति कार्यालयमा आयोजित वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्ने सम्बन्धी विशेष समारोहमा आयोगमा माननीय सदस्यज्यूहरू, आयोग तथा राष्ट्रपति कार्यालयका सचिव र अन्य कर्मचारीहरूको समेत सहभागिता रहेको थियो।

(रामचन्द्र ढकाल)

सहसचिव / प्रवक्ता

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग

२०८१ असोज ४ गते